

LIETUVOS KARIUOMENĖS KAMPANIJA 1712 M. IR PROŠVEDIŠKO PERVERSMO GALIMYBĖS LIETUVOS DIDŽIOJOJE KUNIGAİKŠTYSTĖJE

Dr. Mindaugas Šapoka
Lietuvos istorijos institutas

Anotacija. Šis straipsnis skirtas iki šiol istoriografijoje menkai tyrinėtai paskutiniajai Didžiojo Šiaurės karo (1700–1721 m.) 1712-ųjų metų karinei kampanijai, kuri vyko Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje ir kurioje dalyvavo Lietuvos kariuomenė, aptarti.

Pagrindiniai žodžiai: Didysis Šiaurės karas, Abiejų Tautų Respublika, Osmanų imperija, Švedija, Karolis XII, Augustas II, Stanislovas Leščinskis, Liudvikas Pociėjus, Jonas Kazimieras Sapiega, Jonas Grudzinskis, Lietuvos kariuomenė, Lenkijos kariuomenė, Rusijos kariuomenė

ĮVADAS

Šis straipsnis skirtas paskutinei Didžiojo Šiaurės karo (1700–1721 m.)¹ karinei kampanijai, vykusiai ir Lietuvos teritorijoje, kurioje aktyviai dalyvavo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenė, aptarti.

Didysis Šiaurės karas iki Poltavos mūšio 1709 m. vyko beveik išskirtinai Lenkijos ir Lietuvos valstybės, dar vadinamos Abiejų Tautų Respublika (toliau – Respublika), teritorijoje. Švedijos kariuomenei pralaimėjus Poltavos mūšį, intensyvūs karo veiksmai joje nebevyko, bet krašte buvo gausu Švedijos karalių Karolį XII ir jo statytinį marionetinį Lenkijos ir Lietuvos valdovą Stanislovą Leščinskį (1704–1709) palaikančių šalininkų (šiam straipsnyje vadinamų partizanais), kurie organizavo partizaninio karo veiksmus prieš Lenkijos, Lietuvos, Saksonijos ir Rusijos ka-

¹ Lietuviškojoje istoriografijoje dar vartojamas terminas „Šiaurės karas“.

riuomenės. Partizanai į Lenkijos teritoriją dažnai įsiverždavo iš Osmanų imperijos valdų ir jai priklausančių teritorijų, o Lietuvą jie puldinėjo iš vadinamosios Kunigaikštiškosios Prūsijos, priklausančios Brandenbui-Prūsijai². 1712 m. karinės kampanijos metu Lenkijos ir Lietuvos kariuomenės, padedant Rusijos kariuomenei, iš esmės sutriuškino ir išblaškė didesnes švedus palaikančių partizanų grupuotes. Pasibaigus 1712 m. karinei kampanijai, jos daugiau nebekėlė politinės ir karinės grėsmės Respublikos valdovo Augusto II valdžiai. Nesėkminga 1712 m. kampanija lėmė tai, kad daugelis partizanų vadų pasitraukė iš Brandenburgo-Prūsijos į Benderų miestą dabartinės Moldavijos teritorijoje, kur gavęs laikiną turkų prieglobstį po Poltavos mūšio gyveno Švedijos karalius Karolis XII.

LITERATŪROS APŽVALGA

1712 m. karinė kampanija Respublikos teritorijoje jau yra sulaukusi istorikų dėmesio. Pirmiausia reikėtų paminėti Kazimiero Jaročovskio (*Kazimierz Jarochowski*) ir Mareko Vagnerio (*Marek Wagner*) straipsnius³. Jų tyrimo objektas buvo Švedijos karaliaus Karolio XII ir Stanislovo Leščinskio šalininko Jono Grudzińskio (*Jan Grudziński*) kavalerijos dalinių reidas į Lenkijos karalystės teritoriją 1712 m. vasarą iš Osmanų imperijai pavaldžios Moldavijos kunigaikštystės. Karo veiksmai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje 1712 m. šių istorikų darbuose liko nuošalyje. Istorikai neišvengė klaidų ir netikslumų. M. Vagneris rašė, kad Bobruisko seniūno ir Lietuvos didžiojo etmono, paskirto į šias pareigas, Stanislovo Leščinskio Jono Kazimiero Sapiegos (*Jan Kazimierz Sapieha*) žygiui buvo rengiamasi Benderuose. Per Podolę jis neva turėjo pasiekti Lietuvos žemes ir pakurstyti Lietuvos bajoriją pradėti sukilimą prieš Au-

² Nors formaliai Brandenburgas-Prūsija tapo karalyste 1701 m., Respublika Frydricho I karūnavimo nepripažino, todėl straipsnyje vartojamas terminas „Kunigaikštiškoji Prūsija“.

³ Jarochowski K. *Wycieczka Grudzińskiego, starosty Rawskiego, do Polski w roku 1712. Opowiadania i studia historyczne*, t. 2, Poznań, 1863, s. 317–385; Wagner M. *Zagon Kawaleryjski Jana Grudzińskiego w 1712 roku. Wojny północne w XVI–XVIII wieku*, red. B. Dybaś, Toruń, 2007, s. 209–223.

gustą II. Paminima, kad šis J. K. Sapiegos planas baigėsi nesėkme⁴. Visgi vėliau lenkų istorikas rašo, kad pralaimėjęs mūšį Didžiojoje Lenkijoje J. Grudzinski nesėkmingai bandė susijungti su J. K. Sapiegos daliniais⁵. Kaip ir iš kur J. K. Sapiega atsirado netoli J. Grudzinskio, nepaaiškinta. K. Jaročovskis rašė, kad J. K. Sapiega pats asmeniškai prisijungė prie J. Grudzinskio dalinių, o vėliau, birželio viduryje, J. Grudzinskio įsakymu atsiskyrė ir išvyko į Lietuvą, kad sukeltų maištą jos kariuomenėje⁶. Netikslios ir kitos K. Jaročovskio apie J. K. Sapiegos dalinių žygį pateiktos žinios. Istorikas rėmėsi Danijos archyve rastu pranešimu iš karo veiksmų zonos, kuris, labai tikėtina, buvo netikslus⁷. Kitas lenkų istorikas Janas Vimeris (*Jan Wimmer*), tyręs Lenkijos ir Lietuvos kariuomenės Didžiojo Šiaurės karo laikotarpiu, 1712 m. kampanijai skyrė keletą puslapių, tačiau rėmėsi daugiausia jau minėto K. Jaročovskio tyrimais. Neaišku, kodėl J. Vimeris J. K. Sapiegos pajėgas 1712 m. pradžioje sutelkė Podolėje. Istoriko parengtoje kampanijos schemoje taip pat yra netikslumų⁸.

Lietuviškosios istoriografijos žinios apie 1712 m. karo veiksmus, kaip ir apie visą Didįjį Šiaurės karą, labai fragmentiškos. Galima paminėti tik Valdą Rakutį, kuris savo straipsnyje, skirtame Liudvikui Pociėjui, užsimena, kad 1712 m. vasarą L. Pociėjui pavyko išstumti J. K. Sapiegos dalinius iš Lietuvos į Sileziją⁹.

Šiame straipsnyje naudojami Lietuvos didžiojo etmono Liudviko Pociėjaus (*Ludwik Pociąg*), žmogaus, kuris asmeniškai vadovavo Lietuvos kariuomenės operacijai prieš J. K. Sapiegos dalinius, laišškai atskleidžia

⁴ Wagner M. Zagon Kawaleryjski Jana Grudzińskiego w 1712 roku, s. 214; M. Vagneris remiasi Juzefu Andžejumi Gierovskiu (*Józef Andrzej Gierowski*), tačiau šis lenkų istorikas teigė visiškai priešingai, t. y. kad J. K. Sapiega buvo Lietuvoje, o ne Podolėje. Žr.: Gierowski J. A. *Między saskim absolutyzmem a złotą wolnością. Z dziejów wewnętrzných Rzeczypospolitej w latach 1712–1715*. Wrocław, 1953, s. 134–135.

⁵ Wagner M. Zagon Kawaleryjski Jana Grudzińskiego w 1712 roku, s. 221–223.

⁶ Jaročovskis K. Wycieczka Grudzińskiego, starosty Rawskiego, do Polski w roku 1712, s. 370, 377.

⁷ Ibid, s. 380–381.

⁸ Wimmer J. *Wojsko Rzeczypospolitej w dobie wojny północnej (1700–1717)*. Warszawa, 1956, s. 393–396.

⁹ Rakutis V. Liudvikas Konstantinas Pociėjus (1709–1730). *Lietuvos krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai, I tomas, LDK didieji etmonai ir sukilimų vadai*. Vilnius-Kaunas, 2008, p. 208.

tikrąjį karinės kampanijos vaizdą, leidžia ištaisyti iki šiol istoriografijoje buvusias netikslumus ir parodo karinių veiksmų Lietuvos teritorijoje mastą.

PROŠVEDIŠKOS STOVYKLOS IRIMAS LENKIJOJE IR LIETUVOJE 1709–1711 M.

Didysis Šiaurės karas, kurio nemažai kovos veiksmų vyko Lietuvos ir Lenkijos teritorijose, turėjo didelę įtaką Lietuvos ekonominiam, socialiniam ir politiniam gyvenimui. Tai buvo epochinės reikšmės susidūrimas, kuris atskleidė jėgų persiskirstymą šiaurės rytų Europoje, o pavieniai jo įvykiai turėjo didelę trumpalaikę reikšmę. Vienas ryškiausių tokių įvykių pavyzdžių – 1709 m. liepos 8 d. įvykęs Poltavos mūšis, kuris, nors ir nenulėmė karo pabaigos (iki to dar buvo likę 12 metų), bet iš pagrindų pakeitė politinę padėtį Respublikoje.

Poltavos mūšyje sutriuškintos Švedijos kariuomenės likučiai pasidavė Rusijos kariuomenei, o Švedijos karalius Karolis XII turėjo prašyti prieglobsčio Osmanų imperijoje. Su savo negausiais šalininkais, keliais šimtais švedų karių ir karininkų, šiek tiek kazokų ir lenkų, jis buvo įkurdintas Benderų mieste, Moldavijos kunigaikštystės teritorijoje, pavaldžioje Osmanų imperijai. Nėra istorinių duomenų, kurie rodytų, kad Karolio XII aplinkoje buvo lietuvių. Švedijos karaliaus artimiausioje aplinkoje buvo vos keli asmenys iš Lenkijos: Kijevo vaivada ir Lenkijos didysis etmonas, paskirtas Stanislovo Leščinskio, Juzefas Potockis (*Józef Potocki*), Lenkijos rūmų maršalka, taip pat paskirtas į pareigas Stanislovo Leščinskio, Stanislovas Tarlo (*Stanisław Tarło*), svarbesnių pareigų neturėję Stanislovas Poniatovskis (*Stanisław Poniatowski*), J. Grudzinskis ir keletas kitų. 1709 m. rugsėjį Stanislovas Leščinskis kartu su švedų kariuomenės daliniais, kurie buvo likę Respublikos teritorijoje ir nedalyvavo Poltavos mūšyje, pasitraukė link Ščecino (*Stettin*), kuris tuo metu priklausė Švedijai. Stanislovas Leščinskis Švedijos Pamaryje išbuvo iki pat 1712 m. pabaigos¹⁰.

Jau 1709 m. rugpjūčio pradžioje Rusijos kariuomenės daliniai įžengė į

¹⁰ Jarochowski K. Wycieczka Grudzińskiego, starosty Rawskiego, do Polski w roku 1712, s. 319; Forycki M. *Stanisław Leszczyński*. Poznań, 2016, s. 61

Lietuvos teritoriją. Švedų šalininkams lojalūs daliniai traukėsi Rusijos kariuomenei iš kelio. Jos žygio tikslas buvo Rygos miestas. Rusijos kariuomenė per Lietuvą žygiavo be didesnių mūšių – Lietuvos didžiojo etmono, paskirto į pareigas Stanislovo Leščinskio, J. K. Sapiegos daliniai traukėsi link Kunigaikštiškosios Prūsijos sienos. Vyko tik pavieniai susirėmimai. Turbūt didžiausias iš jų įvyko prie Slucko¹¹. Didesnioji dalis J. K. Sapiegai pavaldžios kariuomenės nesipriešino ir 1709 m. lapkričio mėn. perėjo naujojo Lietuvos didžiojo etmono L. Pociejaus žinion.

1706 m. atsisakęs Respublikos sosto, Augustas II grįžo į šalį su Saksonijos kariuomene. Oficialiai jo grįžimą patvirtino 1709 m. Torunės ir 1710 m. Varšuvos konfederacinės tarybos. Jėgų persvara buvo Rusijos ir Augusto II šalininkų pusėje, todėl absoliuti dauguma Švedijos ir Stanislovo Leščinskio šalininkų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pareigūnų skubėjo palikti Stanislovo Leščinskio stovyklą ir užsitikrinti Rusijos caro Petro I amnestiją. Lietuvos kancleriui Karoliui Stanislovui Radvilai (*Karol Stanisław Radziwiłł*) tai pavyko padaryti lengviausiai, pakancleriui Stanislovui Ščiukai (*Stanisław Szczuka*) – kiek sunkiau, o abiem Lietuvos etmonams, paskirtiems Stanislovo Leščinskio, – didžiajam etmonui Jonui Kazimierui Sapiegai ir lauko etmonui Mykolui Servacijui Višnioveckiiui (*Michał Serwacy Wiśniowiecki*) – skirtingai. Pastarasis buvo suimtas Rusijos kariuomenės dalinių ir tik po poros metų ištrūko iš nelaisvės.

Nors J. K. Sapiega formaliai susitaikė su Augustu II ir Petru I, bet tai jis padarė tik norėdamas išlaikyti didžiojo etmono urėdą, o jeigu to nepavyktų padaryti, tikėjosi gauti lauko etmono pareigybę, ypač po M. S. Višnioveckio suėmimo ir Lietuvos etmono, paskirto Augusto II, Grigaliaus Oginskio (*Grzegorz Ogiński*) mirties. Neigiamas caro požiūris į visą Sapiegų giminę, kaip į kolaborantus su švedais, ir tai, kad J. K. Sapiega neturėjo ką pasiūlyti nei carui, nei Augustui II, lėmė, kad jis liko be nieko: Lietuvos etmonų urėdai buvo atiduoti ištikimiems Augusto II ir karinės sąjungos su Rusija šalininkams. Liudvikas Pociėjus tapo didžiuoju etmonu, o lauko etmono buožę gavo Augustą II remiančios Sandomiro konfederacijos maršalka Stanislovas Denhofas (*Stanisław Denhoff*). Šis Augusto II ir Petro I sprendimas įžeidė J. K. Sapiegos ambicijas. Jų

¹¹ Jonas Mikalojus Radvila (*Jan Mikołaj Radziwiłł*) Karoliui Stanislovui Radvilai (*Karol Stanisław Radziwiłł*), 1709 m. rugpjūčio 27 d., *Archiwum Główne Akt Dawnych* (toliau AGAD), *Archiwum Radziwiłłów* (toliau AR), IV, nr. 17-195.

negalėjo patenkinti tokie jam siūlomi urėdai kaip Lietuvos išdininkystė ar Palenkės vaivadytė. Oficialiai nepereidamas į opoziciją Augustui II, J. K. Sapiega nenutraukė ryšių su Švedijos ir Stanislovo Leščinskio šalininkais, esančiais Kunigaikštishkoje Prūsijoje ir Benderuose. Jo ambicijas rodė ir tai, kad jis kai kuriuos savo laiškus pasirašydavo kaip Lietuvos didysis etmonas¹².

1709 m. pabaigoje Sapiegu giminė skilo į kelias dalis – susitaikymo su Augustu II šalininkus ir to priešininkus. Kazimieras Jonas Sapiega (*Kazimierz Jan Sapieha*), Vilniaus vaivada ir Lietuvos didysis etmonas iki 1708 m., nuo pat 1709 m. rudens buvo aktyvus susitaikymo šalininkas. Jis 1710 m. dalyvavo Varšuvos konfederacinėje taryboje ir, nors ir nerimavo dėl galimų caro ir Rusijos kariuomenės represijų, net nesvarstė galimybių grįžti į Karolio XII stovyklą. K. J. Sapiega stengėsi išnaudoti savo ryšius su Prūsija-Brandenburgu, kad jos diplomatai padėtų atkurti gerą Sapiegu giminės įvaizdį caro akyse¹³. 1711 m. balandžio mėn. jis per tarpininkus siekė išsiaiškinti Petro požiūrį į jį ir visą Sapiegu giminę. Galima numanyti, kad šios pastangos buvo sėkmingos: jau po kelių mėnesių K. J. Sapiega gyrėsi gavęs atleidimą nuo Rusijos kariuomenės kontribucijų¹⁴. Nors ir dažnai kirsdavo Lietuvos sieną lankydamas savo dvarus Žemaitijoje, K. J. Sapiega visam laikui gyventi į Lietuvą iš Kunigaikštishkosios Prūsijos grįžo tik 1712 m. rudenį.

K. J. Sapiegos sūnūs Lietuvos stalininkas Jurgis Stanislovas ir Lietuvos maršalka Aleksandras Povilas Sapiegos (*Jerzy Stanisław Sapieha*, *Aleksander Paweł Sapieha*) taip pat linko taikytis, bet norėjo išsaugoti savo urėdus. Tai padaryti buvo keblu, nes valdovas urėdais norėjo apdovanoti savo šalininkus, kurie jam liko ištikimi po Stanislovo Leščinskio išrin-

¹² Elżbieta Sieniawska (*Elżbieta Sieniawska*) Adamui Sieniavskiui (*Adam Sieniawski*), 1709 m. rugsėjo 13 ir spalio 1 d. laišakai, *Biblioteka Czartoryskich* (toliau *BCzar*), b. 5943, nr. 37289, 37293; Jokūbas Zigmuntas Rybinskis (*Jakub Zygmunt Rybiński*) A. Sieniavskiui, 1709 m. rugsėjo 27 ir spalio 3 d. laišakai, *BCzar*, b. 5937, nr. 35424–35425; J. K. Sapiega Antanui Kazimierui Sapiegai (*Antoni Kazimierz Sapieha*), 1713 m. kovo 6 d., *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka* (toliau – *LMAVB*), f. 139, b. 4000/2.

¹³ K. J. Sapiega Jonui Šembekui (*Jan Szembek*), 1710 m. vasario 13 d., *Polska Akademia Nauk Biblioteka Kórnicka*, b. 412, nr. 15; K. J. Sapiega sūnui, 1709 m. lapkričio 15 d., *LMAVB*, f. F139, b. 4064/1.

¹⁴ K. J. Sapiega karininkams Bychove, 1711 m. balandžio 6 d. ir gruodžio 11 d. laišakai, *LMAVB*, f. 139, b. 4004/2.

kimo 1704 m. Todėl iki pat 1712 m. pabaigos K. J. Sapiegos sūnūs, kaip ir jų tėvas, vengė aktyvios politikos ir laukė, kaip toliau klostysis aplinkybės, kokia bus karo eiga¹⁵. Bet vienas K. J. Sapiegos anūkų, J. S. Sapiegos sūnus, Merkinės seniūnas Antanas Kazimieras Sapiega, nusprendė nepaklusti tėvo ir senelio valiai ir toliau laikytis Stanislovo Leščinskio ir Karolio XII stovyklos. A. K. Sapiegai tėvas priekaištavo, kad jo radikalus elgesys diskredituoja ir stumia į pavojų visą Sapiegų giminę¹⁶. Kaip minėta, Stanislovui Leščinskiui likusių ištikimų arba jam prijauciančių dėl asmeninės naudos siekio J. K. ir A. K. Sapiegų prieglobsčio vieta tapo Brandenburgui-Prūsijai priklausanti Kunigaikštiškoji Prūsija, kur pasitraukė ir nedaug Lietuvos kariuomenės karininkų, nenorėjusių pripažinti L. Pociėjaus viršenybės¹⁷.

Tarp kitų švedų šalininkų buvo Lietuvos lauko etmonas, paskirtas Stanislovo Leščinskio, M. S. Višnioveckis, broliai Jurgis Heronimas Krišpinas-Kiršenšteinas (*Jerzy Hieronim Kryszpin-Kirszensztein*) ir Lietuvos sargybininkas, taip pat paskirtas Stanislovo Leščinskio, Kazimieras Krišpinas-Kiršenšteinas (*Kazimierz Kryszpin-Kirszensztein*), keliolika žymesnių Lietuvos kariuomenės karininkų: Mikalojus Chmara (*Mikołaj Chmara*), Jonas Pranciškus Buda (*Jan Franciszek Buda*) ir kiti. Visi jie, išskyrus J. K. Sapiegą, kuris oficialiai buvo perėjęs į Augusto II pusę ir kartais atvykdavo į Lenkiją, nuolatos gyveno Kunigaikštiškojoje Prūsijoje. Iš ten Karolio XII ir Stanislovo Leščinskio šalininkai 1711–1712 m. rengė karinius reidus į Lietuvos teritorijos gilumą. Tokių Švedijos šalininkų reidų tikslas buvo kelti įtampą Prūsijos ir Lietuvos pasienyje, skleisti propagandą Lietuvos kariuomenės daliniuose ir prisiplėšti pinigų.

Štai 1711 m. pavasarį Krišpinai-Kiršenšteinai surengė Žemaitijos puolimą, bet joje dislokuotos Augustui II lojalios Lietuvos kariuomenės vėliavos išsklaidė partizanų pajėgas ir, vydamosi jas, įsiveržė į Kunigaikštiškosios Prūsijos teritoriją. Lietuvos kariuomenės daliniai buvo internuoti ir suimti Prūsijos pasienio pajėgų. L. Pociėjus parašė laišką,

¹⁵ Motiejus Ancuta (*Maciej Ancuta*) K. S. Radvilai, 1712 m. lapkričio 13 d., *AGAD*, AR V, 126; K. J. Sapiega Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo deputatams, 1712 metai, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – *LVIA*), Senieji aktai (toliau SA), s. 56, l. 1640–1641.

¹⁶ J. S. Sapiega A. K. Sapiegai, 1711 m. liepos 24 d., *LMAVB*, f. 139, b. 4000/1.

¹⁷ Šapoka M. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenė 1710–1711 m., *Lietuvos istorijos metraštis*, 2017 metai, 1 (2017), p. 31.

protestuodamas prieš tokį Prūsijos-Brandenburgo pareigūnų elgesį ir reikalaujamas paleisti Lietuvos kariuomenės karius į laisvę, o Švedijos šalininkus – išvyti iš šalies teritorijos¹⁸. Pasienyje su Prūsija buvo išdėstyti Lietuvos kariuomenės sargybos postai, kurie turėjo užkirsti kelią partizanų išpuoliams, bet iš istoriniuose šaltiniuose pateiktų nusiskundimų aiškėja, kad jie nevengė stabdyti ir plėšti ir niekuo dėtų asmenų. Tarp sustabdytų nukentėjusiųjų buvo Vilniaus vaivada K. J. Sapiega, Polocko vaivada Dominykas Sluška (*Dominik Słuszka*) ir kiti¹⁹. Lietuvos pasienio muitinės buvo ypač patrauklus partizanų plėšimų objektas, nes buvo arti pasienio, prastai saugomos ir vienas iš nedaugelio grynųjų pinigų šaltinių XVIII a. pradžios Lietuvoje.

Istoriniuose šaltiniuose užfiksuotas ne vienas Jurbarko ir Virbalio muitinių apiplėšimas 1711 m. Nuostoliai įvertinti maždaug 8 tūkstančiais auksinų²⁰. Partizanai taip pat nevengdavo susirinkti hibernos mokesčių iš valstybinių dvarų Žemaitijoje²¹. Istoriniuose šaltiniuose išlikęs pasakojimas, kaip 1711 m. rugsėjo 4 d. netoli Raigardo, prie Prūsijos sienos, vienas iš brolių Krišpinų-Kiršenšteinų ir M. S. Višnioveckis Lietuvos kariuomenės daliniams pasiūlė 100 tūkstančių auksinų, kad šie pereitų į Stanislovo Leščinskio pusę. Tautinio autoramento vėliavos buvo linkusios priimti pasiūlymą, bet vienas svetimšalių autoramento karininkas užkirto tam kelią. Kai Augustas II išgirdo apie šį nutikimą ir karininko žygdarbį, pareiškė jam dovanosiantis pirmą atsilaisvinusią karališkąją seniūniją²².

¹⁸ Džordžas Makenzis (*George Mackenzie*) Džeimsui Duglasui (*James Douglas*), 1711 m. balandžio 14 d., *The National Archives in Kew* (toliau TNA), State papers (toliau – SP) 88, b. 18 (visos datos pateikiamos naujuoju stiliumi); L. Pociėjus K. S. Radvilai, 1711 m. gegužės 21 d., AGAD, AR V, b. 11913.

¹⁹ K. J. Sapiega Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo deputatams, 1712 metai, LVIA, SA, b. 56, l. 1640–1641.

²⁰ Kazimieras Pociėjus Stanislovui Denhofui, 1711 m. lapkričio 13 d., *BCzar*, b. 5915, nr. 29956; *Summaryusz Calculacyey ex perceptis et distributis Importancyi dwuletney z prowentow Rzeczypospolitey WXL mianowicie cla nowopodwyższonego, donativum Kupieckiego, y monopolium tabacznego* (senasis spaudinys).

²¹ S. Denhofas A. Sieniavskiui, 1711 m. spalio 16 d., *BCzar*, b. 5791, nr. 7693.

²² L. Pociėjus J. Šembekui, 1711 m. spalio 12 d., *BCzar*, b. 493, nr. 70; S. Denhofas K. S. Radvilai, 1711 m. rugsėjo 10 d., AGAD, AR V, b. 2956; J. Šembekas K. S. Radvilai, 1711 m. spalio 6 d., AGAD, AR V, b. 15699.

J. K. Sapiega 1711 m. išlaikė nemažą palydą – nuo kelių šimtų iki kelių tūkstančių karių, o pats būdavo arba Kunigaikštiškojoje Prūsijoje, arba netoli jos. Pajėgos laikėsi miškuose. Jos kelių dešimčių kilometrų spinduliu turėjo išdėsčiusios savo žvalgus, kurie perspėdavo apie artėjančią Rusijos kariuomenę²³. Nors J. K. Sapiega buvo iš turtingos giminės, joks Respublikos didikas negalėjo ilgai turėti privačios kariuomenės. Tai buvo imanoma tik trumpą laiką, vėliau tokių dalinių išlaikymą tekdavo perleisti valstybei.

Broliai Krišpinai-Kiršenšteinai ir M. S. Višnioveckis puldinėjo Žemaitiją, o J. K. Sapiegos pajėgos veikė pietų kryptimi: Mazovijos, Kulmo, Plocko ir kitose vaivadijose. 1711 m. rudenį šios J. K. Sapiegos pajėgos kelis kartus buvo išsklaidytos Lenkijos ir Lietuvos kariuomenių. Pats J. K. Sapiega nedalyvaudavo žygiuose ir buvo nepatenkintas, kai jo pajėgos, kurias jis oficialiai skelbė laikąs savo saugumui užtikrinti, buvo puolamos²⁴.

Augustui II ištikima Lietuvos kariuomenė 1710–1711 m. buvo smarkiai padidinta, bet sumokėti jos kariams trūko pinigų²⁵. Tad nepatenkinti daliniai buvo partizanų propagandos objektas. Jie buvo kviečiami sukelti maištą ir pereiti į Stanislovo Leščinskio pusę. Ypač partizanus domino svetimšalių autoramento daliniai, kurių karinė vertė buvo pati didžiausia. L. Pociėjus buvo sunerimęs dėl tokių veiksmų ir liepė griežtai bausti už bet kokias sentimentų švedų šalininkams apraiškas Lietuvos kariuomenės daliniuose. Keli partizanų pasiuntiniai, bandę sukelti maištą Lietuvos kariuomenėje, buvo pagauti ir nubausti mirties bausme²⁶. Kai

²³ Tomašas Gintautas (*Tomasz Gintowt*) K. S. Radvilai, 1710 m. rugpjūčio 13 d., AGAD, AR V, b. 4204; Fiodoras Balkas (Федор Балк) Petruui I, 1711 m. rugsėjo 17 d., Письма и бумаги Императора Петра Великого, т. 11, вып. 2, Москва, 1964, с. 429; L. Pociėjus J. Šembekui, 1711 m. spalio 12 d., *BCzar*, b. 493, nr. 70.

²⁴ L. Pociėjus K. S. Radvilai, 1711 m. rugsėjo 29 d., AGAD, AR V, b. 11913; A. Sieniavskis J. Šembekui, 1711 m. spalio 5 d., *BCzar*, b. 461, nr. 13; L. Pociėjus J. Šembekui, 1711 m. lapkričio 4 d., *BCzar*, b. 461, nr. 54; D. Makenzis D. Duglasui, 1711 m. liepos 17 d., TNA, SP 88, b. 19; D. Makenzis Henriui Seint Džonui (*Henry St. John*), 1711 m. spalio 30 d., TNA, SP 88, b. 19; J. Z. Rybinskis A. Sieniavskui, 1711 m. lapkričio 28 d., *BCzar*, b. 5937, nr. 35477.

²⁵ Plačiau apie tai žr.: Šapoka M. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenė 1710–1711 m., p. 32–38.

²⁶ L. Pociėjus K. S. Radvilai, 1711 m. gegužės 21 d. ir gruodžio 10 d. laiškai, AGAD, AR V, b. 11913; K. S. Radvilai S. Denhofui (?), 1711 m. rugpjūčio 4 d., *BCzar*, b. 5928, nr. 33198.

1712 m. pradžioje Lietuvos išdo tribunole buvo nutarta Lietuvos kariuomenę sumažinti, L. Pociėjus nusprendė nepaklusti šiam nurodymui, bijodamas, kad paleisti iš tarnybos kariai, kuriems valstybė buvo išsiskolinusi, neprisijungtų prie J. K. Sapiegos. O paliktus tarnauti buvo galima išlaikyti savo stovykloje, nes kiekvienas karys tikėjosi atgauti užtarnautus pinigus. Paleidimas iš tarnybos būtų reiškęs, kad šie kariai tikrai negalės atgauti jiems už ištarnautą laiką priklausančio užmokesčio. Nevykti į 1712 m. balandžio mėn. suauktą Respublikos seimą nusprendęs L. Pociėjus paprašė Lietuvos kanclerio K. S. Radvilos pasirūpinti, kad jame būtų priimta konstitucija, kuri visus tuos, kurie kelia vidinius neramumus ir formuoja neaiškios paskirties karinius vienetus, paskelbtų tėvynės priešais ir nurodytų konfiskuoti jų valdas²⁷.

Paradoksalu, bet kviečiamiems pereiti į jų pusę Lietuvos kariuomenės daliniams švedų šalininkai nelabai turėjo ką pasiūlyti, nes, kaip jų korespondencija rodo, patys jautė katastrofišką pinigų trūkumą²⁸. „Mes pralaimėjome savo kovą ir neturime jokios vilties vėl prisikelti“, – taip vaizdžiai švedų šalininkų padėtį 1711 m. pabaigoje Prūsijoje apibūdino vienas iš Krišpinų-Kiršenšteinų šeimos narių²⁹.

Švedų šalininkų, gyvenančių Kunigaikštėiškosios Prūsijos teritorijoje, padėtį 1711 m. pabaigoje pablogino ir besikeičiančios diplomatinės aplinkybės. Prūsijos ir Švedijos santykiai blogėjo pirmiausia dėl to, kad Prūsija-Brandenburgas, matydama Švedijos silpnėjimą, pradėjo kurti jos teritorijų Pamaryje užėmimo planus. Todėl Brandenburgo-Prūsijos vadovybė, iki tol buvusi gana tolerantiška lietuviams, Švedijos šalininkams, gyvenantiems jos teritorijoje, 1711 m. pabaigoje ima svarstyti planus, kaip jų būtų galima atsikratyti.

Nepavykus 1711 m. sukelti maišto Lietuvos kariuomenėje, M. S. Višnioveckis paliko Kunigaikštėiškąją Prūsiją ir 1712 m. pradžioje nukeliavo į Benderus. J. K. Sapiega pasiliko kur buvęs ir 1712 m. planavo naujus veiksmus. Abi pusės – partizanai ir Augusto II šalininkai – suprato, kad 1712 m. karinė kampanija iš esmės bus paskutinis bandymas įvykdyti perversmą Lenkijos ir Lietuvos teritorijoje. Jeigu jis nepavyks, Švedijos

²⁷ L. Pociėjus K. S. Radvilai, 1712 m. kovo 6 ir 29 d. laišakai, *AGAD*, AR V, b. 11913.

²⁸ J. P. Buda karininkui, 1712 m. rugsėjo 7 d., *LMAVB*, f. 139, b. 432.

²⁹ Vienas iš Krišpinų-Kiršenšteinų A. K. Sapiegai (?), 1711 m. gruodžio 22 d., *LMAVB*, f. 139, b. 2328.

šalininkai turės arba susitaikyti su Augustu II, arba pasitraukti iš Brandenburgo-Prūsijos teritorijos į Švediją arba Osmanų imperiją.

Sunku pasakyti, kiek švedų šalininkai 1710–1711 m. tikėjo Švedijos perspektyvomis Didžiajame Šiaurės kare ir kokios priežastys lėmė, kad jie neperėjo į Augusto II pusę. Kaip minėta, Poltavos mūšis, nors ir didelė Rusijos kariuomenės pergalė, amžininkams neatrodė nuosprendis, t. y. kad Švedijos karinė galybė gali būti sutriuškinta viename mūšyje. Papildomas veiksnys, vertęs likti švedų šalininkų stovykloje, buvo M. S. Višnioveckio likimas – jis, nors ir amnestuotas, buvo suimtas Rusijos kariuomenės. Asmenys, vis dar prijuočiantys Stanislovui Leščinskiui, bet kuriuo atveju negalėjo jaustis saugūs net ir nebūdami Lietuvoje. Štai 1710 m. Kunigaikštiškojoje Prūsijoje Rusijos kariuomenės dalinys užpuolė kaimą, kuriame slėpėsi broliai Krišpinai-Kiršenšteinai. Jie vos sugebėjo pasprukti nuo rusų, bet turėjo palikti visus savo daiktus³⁰. Dar viena priežastis, vertusi laikytis Švedijos, buvo tai, kad perėjus į Augusto II pusę grėisė prarasti turimas pareigybes. 1704–1709 m. susiklostė tokia situacija, kad Respublikoje buvo du valdžios centrai: Augustas II ir jį remianti Sandomiro konfederacija ir Stanislovas Leščinskis, taip pat jį remianti Varšuvos konfederacija. Abi pusės skyrė saviškius į tuos pačius urėdus, o po to tie asmenys tarpusavyje konkuruodavo. Todėl perėjimas į kitą pusę reiškė neišvengiamą pretenzijų į turimą urėdą atsisakymą; kita vertus, dėl svarbių urėdų trūkumo buvo neįmanoma kitos pusės žymesnių asmenų sugundyti ir pervilioti į savo pusę. Štai 1711 m. pabaigoje Lietuvos didysis etmonas L. Pociėjus pasiuntė Žemaitijos seniūną Kazimierą Zaranką (*Kazimierz Zaranek*) pas M. S. Višnioveckį, kad pasiūlytų jam pereiti į Augusto II pusę. Nėra detalesnių duomenų apie derybų eigą, tik žinoma, kad jos žlugo³¹. 1712 m. derybos dėl Augusto II pripažinimo vyko ir tarp dviejų didžiausių priešų – L. Pociėjaus ir J. K. Sapiegos, tarpininkaujant Lietuvos kariuomenės generolui majorui ir Lietuvos lauko raštininkui Mykolui Juozapui Sapiegai (*Michał Józef Sapieha*). Turimi istoriniai šaltiniai neatskleidžia konkrečių J. K. Sapiegos išskeltų sąlygų, tačiau, pasak L. Pociėjaus, J. K. Sapiegos norai buvo pernelyg dideli ir net apaštalų įkal-

³⁰ Mikalojus Petrusevičius (*Mikołaj Petruszewicz*) K. S. Radvilai, 1710 m. gegužės 1 ir 14 d. laišakai, AGAD, AR V, b. 11536.

³¹ S. Denhofas J. Šembekui, 1711 m. lapkričio 20 d., *BCzar*, b. 488, nr. 71.

binėjimai nebūtų įtikinę jo susitaikyti su Augustu II³². J. K. Sapiega rašė, kad jam jau pakaks „Pono, esančio Rytuose“ (Karolio XII – M. Š.), pažadų, jeigu tik gaus to, ko nori³³. Yra pakankamai duomenų, kad Vilniaus vaivados K. J. Sapiegos sveikata smarkiai pablogėjo 1711 m. pabaigoje, todėl visas šias derybas galima sieti su šia pareigybe. Tikėtina, kad Vilniaus vaivadystė būtų patenkinusi J. K. Sapiega, bet L. Pociejus, išgirdęs apie pablogėjusią Vilniaus vaivados sveikatą, iš karto ėmė telkti šalininkus, kurie parentų valdovo dvare jo siekį gauti Vilniaus vaivadiją³⁴.

J. GRUDZINSKIO ĮSIVERŽIMAS Į LENKIJĄ

Po Poltavos pergalės Rusijos veiksmus prieš Švediją komplikavo Osmanų imperijos įsikišimas į Didįjį Šiaurės karą. 1711 m. Rusijos ir Osmanų imperijos karas baigėsi Pruto taika, pagal kurią Rusija išsipareigojo išvesti savo kariuomenę iš Respublikos. Bet ji delsė tai padaryti. Osmanų imperijos valdžia, matydama, kad Rusija nevykdo šios ir kitų Pruto tautos sąlygų, ėmė ruošti naujam karui, o Švedijos karalius su savo šalininkais vis dar buvo turkų teritorijoje. Rusija siekė 1712 m. tęsti jau pradėtą Suomijos, priklausančios Švedijai, užkariavimą ir išstumti Švediją iš pietinio Baltijos jūros regiono – Pamario. Augusto II užsienio politika kelerius metus grįžus į sostą buvo nukreipta į Švedijai priklausančias Pamaro teritorijas. Kai Rusija 1710 m. užėmė Rygą ir Livoniją, buvo mažai tikėtina, kad Rusija šias teritorijas perduos Respublikai arba Saksonijai, nors tai ji ir turėjo padaryti pagal ankstesnes sutartis. Todėl vienintelis būdas Augustui II ką nors laimėti kare buvo užimti dalį Švedijos Pamaro. Tuo metu Respublikos bajorijos, kuri rėmė valdovo siekius tęsti karą, dėmesys vis dėlto buvo sutelktas į turkų pavojų ir Rusijos kariuomenės kontribucijas. Visomis priemonėmis buvo siekiama išvengti karo su Osmanų imperija ir priversti Rusiją išvesti savo kariuomenę iš Respublikos teritorijos.

³² „Widzę y na żadne Apostolskie perswazie podobnoby niesupersedowali a to naybarziew widzę że tak maią do KJM zepsowane serce że żadno miaro subesse niechcą” – L. Pociejus A. Sieniavskuiui, 1712 m. liepos 4 d., *BCzar*, b. 5916, nr. 30066.

³³ J. K. Sapiega A. K. Sapiegai, 1712 m. vasario 16 d., *LMAVB*, f. 139, b. 4000/2.

³⁴ L. Pociejus K. S. Radvilai, 1711 m. spalio 25 d., *AGAD*, AR V, b. 11913.

Karolis XII nesvarstė galimybės sudaryti taiką su Rusija, nes reikėtų jai atiduoti dalį prarastų teritorijų, greičiausiai Ingriją ir Livoniją. Nors Švedijos karinė padėtis prastėjo, Karolis XII buvo pasiryžęs tęsti karą. 1711 m. Švedija perėjo į gynybinį karą. 1711 m. jungtinės Rusijos, Danijos ir Saksonijos pajėgos sėkmingai puolė Švedijos Pamario miestus. Pagrindinis sąjungininkų tikslas buvo užimti Štralzundą ir Ščeciną. Švedijos kariuomenės įgula Štralzunde atkakliai gynėsi, nes tikėjosi, jog greitai iš Švedijos bus atplukdytas kariuomenės korpusas, kuris įveiks sąjunginkus ir nutrauks apgulą.

Karolio XII, Stanislovo Leščinskio ir jų šalininkų kariniame 1712 m. kampanijos plane buvo numatyta pereiti iš gynybos į puolimą. Karolis XII ir J. Potockis planavo iš Osmanų imperijos į Lenkijos karalystės teritoriją nukreipti kavalerijos junginius. Įsiveržę į krašto gilumą, jie turėjo prikaustyti Lenkijos kariuomenės dėmesį. Tuo pat metu Švedijos kariuomenės desantas, vadovaujamas Magnuso Stenboko (*Magnus Stenbock*), turėjo išsilaipinti Pamaryje, sumušti jungtinę Saksonijos, Rusijos ir Danijos kariuomenę ir įsiveržti į Lenkiją, o Osmanų imperija, turinti pulti Rusiją ir dešiniakrantę Ukrainą arba duoti pakankamai stiprią palydą, maždaug penkiasdešimt tūkstančių karių, Karoliui XII grįžti į Švediją per Respublikos teritoriją ir įsitraukti į karą. Tuo pat metu J. K. Sapiega su savo surinktais daliniais iš Kunigaikštiškosios Prūsijos pultų Lietuvą. Puolant Augustą II iš kelių pusių buvo tikimasi nuversti jį nuo sosto ir į jį sugrąžinti Stanislovą Leščinskį, taip pat įgyti iniciatyvą kare, kuris vis labiau krypto sąjungininkų naudai³⁵.

1712 m. vasario mėn. pradėjo veikti Švedijos šalininkai Benderuose. Iš pradžių buvo išleistas manifestas, kuriame Augustas II buvo vadinas sosto uzurpatoriumi ir Respublikos teisių pažeidėju. Manifeste buvo protestuojama prieš Augusto II valdžią, o jo sąjungininkė Rusija vadinama didžiausiu Respublikos priešu. Švedijos šalininkų ambicijas perimti valdžią Respublikoje rodė ir tai, kad manifestą pasirašę J. Potockis ir M. S. Višnioveckis save titulavo Lenkijos ir Lietuvos didžiaisiais etmonais. Lietuvos pusei atstovavo ir manifestą taip pat pasirašė broliai J. H. ir K. Krišpinai-Kiršenšteinai, 1712 m. pradžioje nuvykę į Benderus³⁶. Be to,

³⁵ Wagner M. Zagon Kawaleryjski Jana Grudzińskiego w 1712 roku, s. 212; Jarochowski K. Wycieczka Grudzińskiego, starosty Rawskiego do Polski w roku 1712, s. 359–360.

³⁶ Švedų šalininkų manifestas, 1712 m. vasario 18 d., *BCzar*, b. 559, k. 183–186.

buvo tikimasi, kad, Lietuvoje pasirodžius švedų šalininkų daliniams ir pačiam Karoliui XII, Lietuvos kariuomenė, ištikima L. Pociėjui, pereis į Švedijos karaliaus pusę³⁷. Buvo stengiamasi šiuos karinius ir politinius tikslus kuo plačiau paskleisti Respublikoje skelbiant manifestus.

1712 m. vasario mėn. iš Benderų į Lenkiją buvo pasiųstas maždaug 2000 raitelių dalinys, vadovaujamas Kristupo Urbanovičiaus (*Krzysztof Urbanowicz*). Jis turėjo būti kaip priedanga pagrindinėms pajėgoms, vadovaujamoms Jono Grudzinskio (*Jan Grudzyński*)³⁸. Kovo viduryje J. Grudzinskis su maždaug 5000 raitelių įkūrė savo bazę Pokutijoje, istorinėje Moldavijos kunigaikštystės teritorijoje (dabartinė Ukraina), Pruto upės aukštupyje, Lenkijos karalystės pasienyje. 1712 m. kovo 15–17 d. daliniai kirto Lenkijos sieną ir įsikūrė pasienyje, neskubėdami žygiuoti į krašto gilumą, o po poros savaičių J. Grudzinskis su savo daliniais apsisuko ir grįžo į Pokutiją.

Istoriografijoje aiškinama, kad J. Grudzinskis nesiveržė gilyn į Lenkiją, nes tam buvo nepalankios oro sąlygos, jo kariuomenei trūko savanorių ir pinigų³⁹. Visgi verta atkreipti dėmesį, kad balandžio mėn. Varšuvoje vyko Respublikos seimas. Visuotinis nepasitenkinimas Rusijos kariuomene galėjo susilpninti valdovo Augusto II ketinimus tęsti karo veiksmus ir pasitarnauti švedų partizanams. 1712 m. balandžio 20 d. seimas baigėsi – buvo atidėtas iki tų pačių metų gruodžio pabaigos. Iš esmės seimas nepriėmė jokių sprendimų dėl mokesčių ir neišsprendė Lenkijos ir Lietuvos kariuomenių finansavimo problemos. Be to, nebuvo žengta reikiamų žingsnių, siekiant panaikinti švedų partizanų pavojų – iš karto po seimo buvo pasirašytos amnestijos švedų šalininkams, tačiau nėra duomenų, kad kas nors jomis būtų iš karto pasinaudojęs⁴⁰.

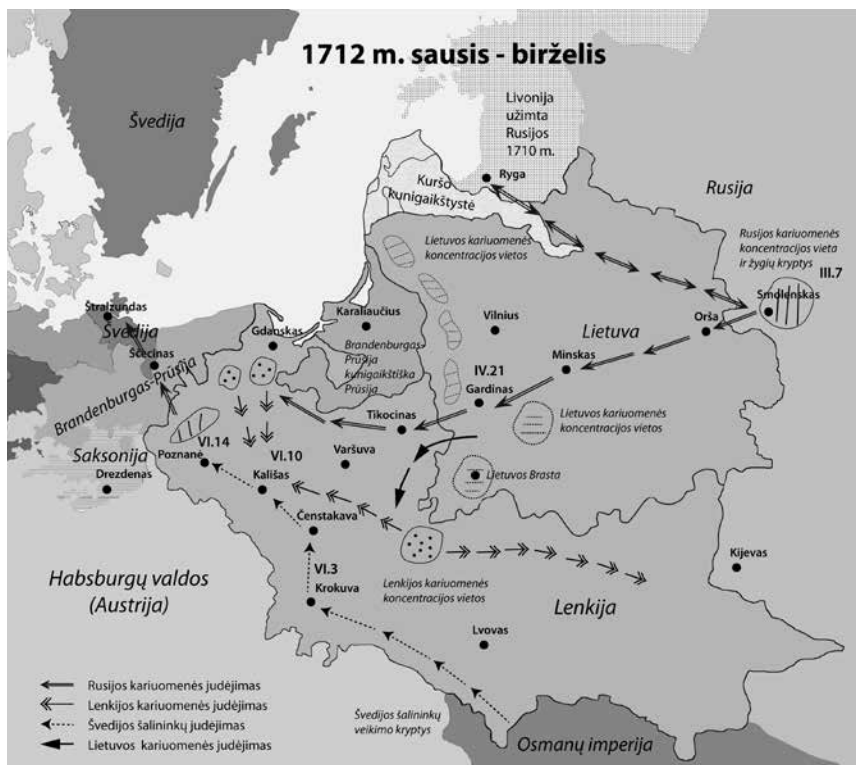
Gegužės pabaigoje švedų šalininkai nusprendė J. Grudzinskio kavalerijos dalinius nukreipti į Didžiosios Lenkijos, kuri 1704–1706 m. buvo vienas iš opozicijos Augustui II židinių, teritorijas. 1712 m. gegužės 12–13 d. J. Grudzinskio daliniai, kuriuos sudarė apie 6–7 tūkstan-

³⁷ L. Pociėjus K. S. Radvilai, 1712 m. kovo 5 d., *AGAD*, AR V, b. 11913.

³⁸ Wagner M. Zagon Kawaleryjski Jana Grudzińskiego w 1712 roku, s. 212.

³⁹ *Ibid.*, s. 213; Jarochowski K. Wycieczka Grudzińskiego, starosty Rawskiego, do Polski w roku 1712, s. 366–367.

⁴⁰ Amnestija M. S. Višnioveckuiui, 1712 m. birželio 12 d., *LVIA*, Lietuvos Metrika (mikrofilmai) (toliau – LM), b. 155, 537–539.

1 pav. Kariuomenės dislokacijos vietos ir judėjimo kryptys 1712 m. sausio – birželio mėn.

čiai raitelių, kirto Moldavijos sieną. Gegužės 23 d. jie pasiekė Peremyšlį (*Przemysl*), o gegužės 29 d. jau buvo prie Tarnuvo (*Tarnów*) ir birželio 3 d. persikėlė per Vyslą prie Tynieco (*Tynec*). Iš ten žygiuota šiaurės vakarų kryptimi link Kališo ir jo apylinkės pasiektos birželio 10 d. Per maždaug 30 dienų kavalerijos daliniai nužygiavo apie 900 km, t. y. apie 30 km per dieną⁴¹.

Žygiuojančios J. Grudzinskio pajėgos nesutiko jokio Lenkijos ar Rusijos kariuomenės pasipriešinimo. 1712 m. gegužės mėn. Lenkijos kariuomenė tuo metu buvo padalyta į dvi dalis. Pagrindinės pajėgos, maždaug

⁴¹ Wagner M. Zagon Kawaleryjski Jana Grudzińskiego w 1712 roku, s. 214; Jarochowski K. Wycieczka Grudzińskiego, starosty Rawskiego, do Polski w roku 1712, s. 366–372.

12 tūkstančių karių, stovėjo šalies pietryčiuose prie Tarnogūros (*Tarnogóra*), bet Lenkijos didysis etmonas A. Sieniavskis dalį jų nukreipė į Ukrainą, kur kilo kazokų maištas. J. Grudzinskį Didžiojoje Lenkijoje pasitiko Lenkijos kariuomenės dalis, vadovaujama J. Z. Rybinskio, apie 5–6 tūkstančius karių. Taip pat prieš J. Grudzinskį buvo nukreipti maždaug 5 tūkstančiai pagrindinės Lenkijos kariuomenės divizijos karių⁴². Tokių Lenkijos ir Rusijos kariuomenių pasyvumą galima aiškinti informacijos trūkumu. Nežinota, ar J. Grudzinskio dalinių neseka pagrindinės turkų pajėgos, taip pat galvota, kad pats Karolis XII inkognito gali dalyvauti J. Grudzinskio žygyje – tokiu atveju pagal taikos tarp Rusijos ir Osmanų imperijos sąlygas būtų reikėję jį praleisti iki Švedijos⁴³.

Pasiekus Kališą, nuspręsta tęsti puolimą link Poznanės, ir ji buvo pasiekta birželio 13 d.⁴⁴ Čia J. Grudzinskis savo pajėgas padalijo į dvi dalis: pagrindinės pajėgos, jo paties vadovaujamos, pasiliko prie Poznanės stebėti Rusijos kariuomenės įgulos veiksmų, o mažesnės, vadovaujamos K. Urbanovičiaus, turėjo žygiuoti į Šiaurės vakarus Baltijos jūros link, siekdamos gauti žinių apie planuojamą Švedijos kariuomenės desantą. Iš tikrųjų Švedijai trūko išteklių, kad galėtų greitai pasiruošti desanto išsilpaipinimui, tad jis į Riugeno salą atvyko tik rugsėjo pabaigoje.

Nužygiavus pajėgoms apie 100 km, K. Urbanovičius gavo žinių, kad Rusijos ir Lenkijos kariuomenės planuoja apsupti J. Grudzinskį prie Poznanės. K. Urbanovičius pasuko atgal ir birželio 20 d. grįžo į pagrindinę stovyklą prie Poznanės⁴⁵. Tuo metu Lenkijos kariuomenės pagrindinės divizijos daliniai jau buvo prie Pызdrių (*Pызdry*), į pietryčius nuo Poznanės, o J. Grudzinskis atsitraukė į Vžešnią (*Września*), kurią pasiekė birželio 24–25 d. Istoriofrafijoje teigiama, jog J. Grudzinskis turėjo informacijos, kad prie Gniezno, maždaug 25 km į šiaurę nuo Vžešnios, neva stovėjo J. K. Sapiegos daliniai, norintys susijungti su jo pajėgomis⁴⁶.

⁴² Wagner M. Zagon Kawaleryjski Jana Grudzińskiego w 1712 roku, s. 214–215.

⁴³ Jarochowski K. Wycieczka Grudzińskiego, starosty Rawskiego, do Polski w roku 1712, s. 373–374.

⁴⁴ Wagner M. Zagon Kawaleryjski Jana Grudzińskiego w 1712 roku, s. 215.

⁴⁵ Ibid., s. 216.

⁴⁶ Ibid., s. 216–217.

Žinoma, jokių J. K. Sapiegos dalinių netoliese nebuvo, o Rusijos kariuomenės dalinys birželio 26 d., žygiuodamas nuo Pyzdrių, užpuolė prie Vžešnios vis dar esančius J. Grudzinskio dalinius⁴⁷. Bijodamas apsupimo, J. Grudzinskis buvo priverstas trauktis į pietus, link Silezijos, priklausančios Habsburgams. Tuo metu Rusijos ir Lenkijos kariuomenių daliniai siekė užtvirti kelią, kad partizanai nepabėgtų iš šalies. Lemiamas susidūrimas įvyko prie Krotosyno (*Krotoszyn*) miesto. Lenkijos kariuomenės ir J. Grudzinskio dalinių karių skaičius buvo panašus – apie 5–6 tūkstančiai kavalerijos raitelių. J. Grudzinskis nenorėjo kautis, buvo pradėtos derybos, o pasirodžius Rusijos kavalerijos daliniams, partizanai po trumpo mūšio ėmė trauktis ir bėgti link Silezijos. J. Grudzinskis birželio pabaigoje su nedideliu būriu kirto Lenkijos sieną ir vėl pasirodė prie Čestakavos, bet liepos pradžioje atsitraukė link Krokuvos ir grįžo į Benderus⁴⁸. Taip J. Grudzinskio žygis baigėsi visiška nesėkme. Kol nebuvo didelių priešų pajėgų, J. Grudzinskis laisvai manevravo ir įsiveržė į krašto gilumą, bet, neatvykus Švedijos kariuomenės desantui, neturėjo jokių šansų pasipriešinti jungtinėms Lenkijos ir Rusijos kariuomenių pajėgoms.

ŠVEDŲ PARTIZANŲ ĮSIVERŽIMAS Į LIETUVĄ

1712 m. balandžio mėn. L. Pociejus buvo įsitikinęs, kad J. K. Sapiega su savo turimomis pajėgomis bandys destabilizuoti padėtį Lietuvoje: įsiveržti į šalies vidų ir galbūt sukurstyti bajoriją ir Lietuvos kariuomenės dalinius prieš Augustą II ir didžiojo etmono, t. y. L. Pociejaus, valdžią. Dėl to L. Pociejus stengėsi kuo greičiau sutelkti savo turimas Lietuvos kariuomenės pajėgas. Greičiausiai bijodamas J. K. Sapiegos veiksmų, jis nevyko ir į Varšuvoje sušauktą seimą. Norėdamas užkirsti kelią bajorų, kurie galėtų paremti J. K. Sapiega, susibūrimams, Augustas II, greičiau-

⁴⁷ Taip pat nėra istorinių šaltinių, kurie liudytų, kad kas nors iš lietuvių, prijaučiančių Švedijai, prisijungė prie J. Grudzinskio. Kiti šaltiniai nepatvirtina vadinamųjų Erazmo Otwinovskio (*Erazm Otwinowski*) atsiminimų teiginio, kad prie J. Grudzinskio buvo prisijungęs Jurgis Felicijonas Sapiega (*Jerzy Felicjan Sapieha*), J. K. Sapiegos brolis. Žr.: *Pamiętniki do panowania Augusta II, napisane przez niewiadomego autora (podobno Erazma Otwinowskiego)*, wyd. E. Raczyński, Poznań, 1838, s. 203.

⁴⁸ *Ibid.*, s. 221.

siai L. Pociėjaus prašymu ir iniciatyva, išleido universala, kuriuo bajorijai buvo uždrausta rinktis į savavališkus suvažiavimus be valdovo sutikimo⁴⁹. Birželio 9 d. prie Lietuvos Brastos jau buvo sutelkta 10 svetimšalių autoramento regimentų⁵⁰.

Čia reikėtų nuodugniau panagrinėti ir Lietuvos kariuomenės organizavimo ypatumus. Lietuvos kariuomenės būklės ir organizavimo 1710–1711 m. klausimai buvo aptarti anksčiau⁵¹. O 1712 m. Lietuvos kariuomenė buvo organizuojama remiantis tų metų sausio–vasario mėn. Vilniuje posėdžiavusio Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Iždo tribunolo nutarimais. Kadangi 1710 m. Varšuvos konfederacinės tarybos paskirti mokesčiai jau buvo pasibaigę, pinigų kariuomenei labai trūko, o bajorijos atstovai dėl šalies nuniokojimo Iždo tribunole siekė kuo labiau sumažinti dūmų (apmokestinimo vienetų) skaičių pavietuose, kad reikėtų mokėti kuo mažiau mokesčių. Bajorijos atstovai pyko ant L. Pociėjaus dėl nesibaigiančių kariuomenės plėšikavimų, taip pat reikalavo, kad kariuomenė ir aukštų karininkų skaičius būtų sumažintas. Tribunole pasiektas susitarimas numatė, kad kariuomenė bus šiek tiek sumažinta: tautinio autoramento kavalerijos vėliavose, kurias sudarė 100 raitelių, turėjo „popieriuje“ likti 80, o svetimšalių autoramento pėstininkų regimentuose – po 400 etatų⁵².

Yra amžininkų liudijimų, kurie rodo, kad kariuomenės būklė 1712 m. buvo pablogėjusi: „Lietuvos kariuomenė koncentruojasi prie Lietuvos Brastos ir Želvos. Kai kuriuose regimentuose daugiau karininkų negu eilinių kareivių. Kariai slankioja be tinkamų uniformų ir ekipiruotės.“⁵³ L. Pociėjaus nuomonė buvo kiek kitokia. Pasak jo, liepos viduryje jo pajėgas sudarė apie 6000 gerai parengtų karių, iš jų – 3000 svetimšalių au-

⁴⁹ Pociėjus, 1712 m. birželio 22 d., *BCzar*, b. 462, k. 589–591; Augusto II manifestas, 1712 m. birželio 12 d., *AGAD*, AR II, b. 2236; L. Pociėjus A. Sieniavskiui, 1712 m. liepos 10 d., *BCzar*, b. 5916, nr. 30068.

⁵⁰ L. Pociėjus K. S. Radvilai, 1712 m. kovo 29–balandžio 21 d. laiškai; L. Pociėjus A. Sieniavskiui, 1712 m. birželio 9 d., *BCzar*, b. 5916, nr. 30061.

⁵¹ Šapoka M. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenė 1710–1711 m., p. 30–38.

⁵² Plačiau apie tai žr.: Šapoka M. *Warfare, Loyalty and Rebellion: The Grand Duchy of Lithuania and the Great Northern War, 1709-17*. London, New York, NY, 2018, p. 113–114.

⁵³ M. Ancuta K. S. Radvilai, 1712 m. gegužės 25 d., *AGAD*, AR V, b. 126.

toramento karių⁵⁴. Reikia pabrėžti, kad tai nebuvo visos Lietuvos kariuomenės pajėgos. Žinoma, kad dar gegužės mėn. maždaug 30 lengvosios kavalerijos vėliavų buvo pasiųstos į Lenkiją, į pagalba Lenkijos kariuomenei⁵⁵. L. Pociėjus kariuomenės prašė, kad ši būtų kantri ir lauktų atlyginimų, kuriuos Respublika tikrai sumokės. Anksčiau neva valstybė buvo jai įsiskolinusi ir 10 metų atlyginimus, tačiau skolas gražino⁵⁶.

Nėra tikslių duomenų apie Lietuvos kariuomenės karių skaičių 1712 m. Lietuvos kariuomenės etatinė sudėtis, kurią, remiantis kitais šaltiniais galima datuoti 1713 m. pavasariu, rodo, kad ją „popieriuje“ tuo metu sudarė 670 husarų, 2490 petyhorų, 2190 lengvosios kavalerijos raitelių, maždaug 5300 dragūnų, 5300 pėstininkų ir 420 vengrų pėstininkų. Tiek šių etatų nurodyta, o iš tikrųjų kariniuose daliniuose buvo mažiau karių: 550 husarų (82 proc. numatytų etatų), 1930 petyhorų (77,5 proc.), 1660 lengvosios kavalerijos karių (75,7 proc.), 2933 dragūnai (55,3 proc.), 2726 pėstininkai (51,3 proc.), 360 vengrų pėstininkų (85,7 proc.). Taigi, „popieriuje“ nurodyta maždaug 16 300 etatų, o mūsų lauke buvo šiek tiek daugiau kaip 10 000 karių⁵⁷. Šie duomenys iš esmės atitinka L. Pociėjaus korespondencijoje pateikiamus kariuomenės 1712 m. skaičius.

Artilerija buvo viena iš nedaugelio Lietuvos kariuomenės ginklo rūšių, kurios būklė 1712 m. pagerėjo, nes 1711 m. iš Rusijos buvo atsiimta dalis patrankų, išvežtų iš Lietuvos teritorijos iki 1709 m. Artilerija buvo ruošiamą 1712 m. kampanijai: įsakyta surinkti reikiamus amatininkus, pagaminti įrenginius patrankoms transportuoti, paruošti kitus artilerijos reikmenis. L. Pociėjus stengėsi artilerijos paruošimui panaudoti Neuburgų ir Sapiegų dvarų resursus. Netgi buvo norima kariuomenės reikmėms konfiskuoti visus Bychovo bažnyčių varpus, bet Vilniaus vaivada K. J. Sa-

⁵⁴ L. Pociėjus K. S. Radvilai, 1712 m. liepos 12–15 d. laišakai, AGAD, AR V, b. 11913.

⁵⁵ Įsiveržus į Lietuvą švedų partizanams, L. Pociėjus A. Sieniavskio paprašė grąžinti į pagalbą pasiųstas vėliavas, tiesa, istoriniuose šaltiniuose nėra žinių, ar jos suspėjo atvykti iki karinės kampanijos pabaigos. Žr.: L. Pociėjus A. Sieniavskui, 1712 m. liepos 12 d., BCzar, b. 5916, nr. 30069.

⁵⁶ L. Pociėjaus atsišaukimas, 1712 m. liepos 3 d., LVIA, SA, b. 14508, l. 676–677.

⁵⁷ Lietuvos kariuomenės sudėtis (komputas), be datos, Vilniaus universiteto biblioteka, f. 4, b. (A157)-11403a.

piega kategoriškai tam pasipriešino⁵⁸.

Lietuvos kariuomenė 1711–1712 m. žiemą buvo išdėstyta taip: lengvosios kavalerijos vėliavos stovėjo pasienyje su Kunigaikštiškąja Prūsija, nuo sienos su Palenke iki pat Palangos, svetimšalių autoramento pėstininkų daliniai – Lietuvos Brastoje, Gardine ir Naugarduke, o svetimšalių autoramento kavalerija ir tautinio autoramento kavalerija – netoli Lenkijos sienos, kad prireikus greitai galėtų ateiti į pagalbą Lenkijos kariuomenei, jeigu švedai pultų iš Pamario arba kiltų grėsmė iš Benderų⁵⁹. 1712 m. gegužės mėn. Lietuvos kariuomenės sutelkimo vietos buvo Lietuvos Brasta (svetimšalių autoramento) ir Želva (tautinio autoramento), pusiaukelėje tarp Volkovysko ir Slonimo. Birželio viduryje daliniams prie Želvos buvo duotas įsakymas artėti link svetimšalių autoramento dalinių⁶⁰.

Gegužės pabaigoje visi keturi Lenkijos ir Lietuvos etmonai susitiko netoli Liublino, kur turėjo būti suderinti karinės kampanijos prieš švedų partizanus veiksmai⁶¹. J. Grudzinskio įsiveržimas visus nustebino. Lietuvos didysis etmonas buvo priverstas gegužės pabaigoje pasiųsti 30 Lietuvos kariuomenės kavalerijos vėliavų į pagalbą Lenkijos didžiajam etmonui A. Sieniavskiui. Nors kavalerijos vėliavos, kaip pažymėjo pats etmonas, ir nevisiškai buvo aprūpintos, bet morališkai pasirengusios kautis⁶².

Istoriniai šaltiniai rodo, kad 1712 m. birželio pradžioje J. K. Sapiega buvo Kunigaikštiškojoje Prūsijoje, Elko mieste, iš kur jam pavaldūs daliniai to mėnesio pabaigoje įsiveržė į Lietuvą⁶³. Galima numanyti, kad ryžtis naujam puolimui jį paskatino J. Grudzinskio įsiveržimas, o J. K. Sa-

⁵⁸ L. Pociėjus Stanislovui Niezabitoovskiui (*Stanisław Niezabitowski*), 1712 m. vasario 1 d., AGAD, AR V, b. 11913; K. J. Sapiega karininkui Berlinkurtui (*Berlincourt*) Bychove, 1711 m. spalio 19 d., LMAVB, f. 139, b. 4004/2.

⁵⁹ L. Pociėjus J. Šembekui, 1711 m. gruodžio 31 d., BCzar, b. 461, nr. 148.

⁶⁰ M. Ancuta K. S. Radvilai, 1712 m. gegužės 28 d., AGAD, AR V, b. 126; L. Pociėjus A. Sieniavskiui, 1712 m. birželio 22 d., BCzar, b. 5916, nr. 30065.

⁶¹ Stanislovas Chomentovskis (*Stanisław Chomętowski*) Jonui Jurgiui Pšebendovskiui (*Jan Jerzy Przebendowski*), 1712 m. birželio 1 d., AGAD, AR V, b. 2115; L. Pociėjus K. S. Radvilai, 1712 m. gegužės 13–21 d. laišakai, AGAD, AR V, b. 11913.

⁶² L. Pociėjus J. Šembekui, 1712 m. gegužės 27 d., BC 462, nr. 76; L. Pociėjus A. Sieniavskiui, 1712 m. birželio 10–22 d. laišakai, BCzar, b. 5916, nr. 30062–30065.

⁶³ L. Pociėjus J. Šembekui, 1712 m. birželio 8 d., BCzar, b. 462, nr. 106.

piega vykdė Benderuose parengtą kampanijos planą⁶⁴.

L. Pociėjus buvo įsitikinęs, kad J. K. Sapiegos daliniai žygiuos į Didžiąją Lenkiją J. Grudzinskio link⁶⁵. Visgi jie netikėtai pasuko į rytus, Gardino link. Nėra istorinių dokumentų, kurie paaiškintų tokių jų elgesį, bet greičiausiai buvo gauta žinių, kad J. Grudzinskio pasiekti nepavyks. Birželio pabaigoje J. Grudzinskis jau buvo supamas iš visų pusių Lenkijos ir Rusijos kariuomenių dalių. Įvairiais duomenimis, J. K. Sapiegai pavaldžių karių buvo nuo 500 iki 3000. Iš pradžių partizanams sekėsi: prie jų prisijungė dezertyravusi Lietuvos kariuomenės petyhorų vėliava, kita kavalerijos vėliava buvo užpulta ir pasidavė be mūšio⁶⁶. Prie Zabludavo partizanai pasuko į šiaurės rytus, link Gardino, pakeliui prie Odelsko užpuolė dar vieną ten stovinčią Lietuvos kariuomenės petyhorų vėliavą. Gardine buvo nedidelė Rusijos kariuomenės įgula, maždaug 120 karių, kurie prižiūrėjo maisto ir pašarų rinkimą Rusijos kariuomenės grupėms, visą vasarą žygiuojančioms iš Smolensko į Švedijos Pamarį padėti Saksonijos ir Danijos kariuomenėms. Šis rusų pėstininkų dalinys su partizanais į atvirą mūšį nestojo ir užsidarė Gardino pilyje.

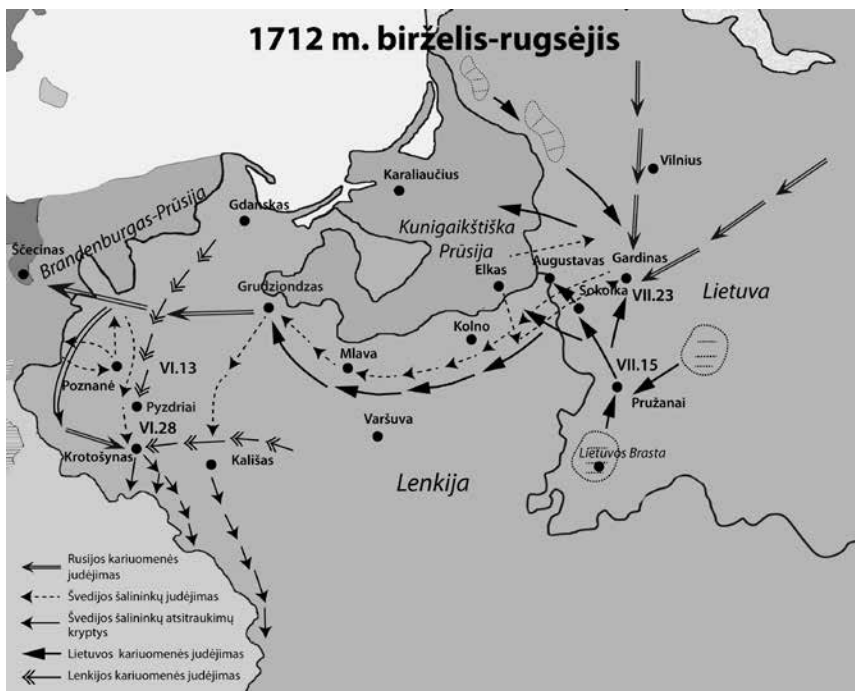
Gavęs žinių apie partizanų veiksmus, L. Pociėjus su Lietuvos kariuomene pajudėjo link Gardino, norėdamas užtvirti jiems atsitraukimo kelią link Kunigaikštiškosios Prūsijos sienos. Nors pirmieji veiksmai buvo sėkmingi, moralinė švedų partizanų būklė nebuvo gera, o prie to dar prisidėjo ir žinios apie J. Grudzinskio pajėgų išsklaidymą. Partizanų gretose atsirado dezertyrų⁶⁷.

⁶⁴ Savo atsiminimuose Kristupas Zaviša (*Krzysztof Zawisza*) teigia, kad J. K. Sapiega, gavęs žinių apie J. Grudzinskio įsiveržimą, su 500 raitelių siekė prisijungti prie jo. Žr.: *Pamiętniki Krzysztofa Zawiszy, wojewody mińskiego (1666–1721): wydane z oryginalnego rękopismu i opatrzone przypiskami*, red. J. Bartoszewicz, Warszawa, 1862, s. 300–301. M. Vagneris, teigdamas, kad J. K. Sapiega birželio pabaigoje buvo prie Gniezno, suklydo. Žr.: Wagner M. Zagon Kawaleryjski Jana Grudzińskiego w 1712 roku, s. 217.

⁶⁵ L. Pociėjus A. Sieniavskuiui, 1712 m. birželio 15 d., *BCzar*, b. 5916, nr. 30063.

⁶⁶ K. Zaviša savo atsiminimuose nurodo, kad J. K. Sapiega turėjo 500 vyrų, o Vilniaus vyskupystės sufraganas Motiejus Ancuta – kad 3000. Tikėtina, kad K. Zavišos, buvusio švedų šalininko Lietuvoje, pateiktas skaičius yra tikslis. Be to, sunku įsivaizduoti, kaip 3000 vyrų galėjo būti užverbuoti 1711–1712 m. žiemą ir išsilaikyti Kunigaikštiškojoje Prūsijoje, žinant, kad švedų partizanams nuolatos trūko pinigų. Žr.: *Pamiętniki Krzysztofa Zawiszy*, s. 300–301. M. Ancuta K. S. Radvilai, 1712 m. liepos 2 d., *AGAD*, AR V, b. 126.

⁶⁷ L. Pociėjus K. S. Radvilai, 1712 m. liepos 12–15 d. laišakai, *AGAD*, AR V, b, 11913.

2 pav. Kariuomenių judėjimo kryptys 1712 m. birželio – rugsėjo mėn.

Tebevykstant karo veiksmams buvo mąstoma ir apie diplomatinės priemonės. Iš istorinių šaltinių užuominų galima numanyti, kad pats J. K. Sapiega nedalyvavo įsiveržime į Lietuvos teritoriją, o liko Kunigaikštijoje Prūsijoje, vėliau persikėlė į Kolno miestą Palenkės vaivadijoje. Partizanų daliniams vadovavo karininkas M. Chmara. Tai galima sieti su derybomis, mat birželio pabaigoje pas L. Pocięjų atvyko Lietuvos lauko raštininkas M. J. Sapiega, kuris su Lietuvos didžiuoju etmonu derėjosi dėl J. K. Sapiegos perėjimo į Augusto II pusę. Be to, valdovas buvo atsiuntęs L. Pociėjui savo pasirašytas amnestijas J. K. Sapiegai ir kitiems švedų partizanams. L. Pociėjus, ko gero, nebuvo susitaikymo šalininkas, be to, nebuvo ir laisvų urėdų, kuriais J. K. Sapiega būtų galima patraukti į Augusto II pusę. Kaip minėta, pats Lietuvos didysis etmonas savo laiške rašė, kad J. K. Sapiegos pretenzijos didelės, o pagrindas joms niekinis. Karinė persvara buvo L. Pociėjaus pusėje, todėl jis nusprendė išsiųsti am-

nestijas J. K. Sapiegai per Lietuvos Brastos seniūną Joną Frederyką Sapiegą (*Jan Fryderyk Sapieha*), o pats žygiuoti prieš švedų partizanus su visa Lietuvos kariuomene, nes „jų kas kartą daugėja, ir šėtonas težino, iš kur jų tiek atsiranda“⁶⁸.

Liepos viduryje L. Pociėjus su kariuomene, kurios abu autoramentai jau buvo susijungę, traukė šiaurės vakarų kryptimi. Liepos 15 d. jis buvo prie Pružanų (*Пружаньы*), liepos 17 d. – prie Novy dvoro (*Новы Двор*), iš kur buvo pasiūstos lengvosios kavalerijos vėliavos link Gardino gaudyti partizanų. Pats L. Pociėjus su pagrindinėmis pajėgomis planavo žygiuoti link Augustavo ir atkirsti partizanus nuo Kunigaikštiškosios Prūsijos. Liepos 19 d. buvo pasiektas Svisločius (*Свислочь*). Vidutinis kariuomenės žygiavimo greitis buvo 19–20 km per dieną⁶⁹. Visgi partizanų kavalerijos daliniai buvo greitesni, ir jau liepos 20 d. L. Pociėjus gavo žinių, kad jie nuo Gardino pasitraukė link Kunigaikštiškosios Prūsijos sienos greičiausiai dėl to, kad į Gardiną atžygiavo naujų Rusijos kariuomenės dalinių, maždaug 7000 karių. Iš Svisločiaus buvo pasiūstos dar keturios lengvosios kavalerijos vėliavos viliantis, kad bent dalį partizanų pavyks pagauti, iki jie pasitrauks į Kunigaikštiškąją Prūsiją. Vėliavos pasiekė Augustavą, bet partizanų ten nebuvo nė kvapo. Jie buvo pasitraukę link Kolno, kur tuo metu buvo J. K. Sapiega. Liepos 21 ar 22 d. prie Bebro (*Biebrza*) upės Lietuvos kariuomenės vėliavoms pavyko pavyti partizanus ir paimti kelis į nelaisvę. Vėliau partizanai kontratakavo. Lietuvos kariuomenės kavalerijos kariai tuo metu ilsėjosi, nusėdę nuo žirgų, ir partizanų kontrataka jiems buvo netikėta. Po gerą pusdienį trukusio susišaudymo 7 Lietuvos kariuomenės kariai žuvo. Abi pusės paėmė belaisvių. Nežinoma, kiek žuvo partizanų. Sužeistuosius jie išsigabeno su savimi⁷⁰.

Po mūšio partizanai persikėlė per Bebro upę ir sunaikino tam panaudotas valtis, o paskui pasitraukė link Kolno, kur jų laukė J. K. Sapiega. Ten buvo nuspręsta trauktis pietvakarių kryptimi link Vyslos, mat patraukus

⁶⁸ L. Pociėjus A. Sieniavskiui, 1712 m. liepos 4 d. ir 17 d. laiškai, *BCzar*, b. 5916, nr. 30066, 30071.

⁶⁹ L. Pociėjus K. S. Radvilai, 1712 m. liepos 15 d., AGAD ARV 11913; L. Pociėjus A. Sieniavskiui, 1712 m. liepos 17–19 d. laiškai, *BCzar*, b. 5916 nr. 30071–30072.

⁷⁰ L. Pociėjus K. S. Radvilai, 1712 m. liepos 20–23 d. laiškai, AGAD, AR V, b. 11913; L. Pociėjus A. Sieniavskiui, 1712 m. liepos 24 d., *BCzar*, b. 5916, nr. 30073.

link Prūsijos būtų tekę susidurti su pagrindine Lietuvos kariuomene. L. Pociėjaus vertinimu, tuo metu J. K. Sapiega galėjo turėti kelis šimtus raitarų ir kelis šimtus tautinio autoramento kavalerijos karių. L. Pociėjus įsakė Lietuvos kariuomenės kavalerijos vėliavoms persekioti priešą iki Vyslos, taip pat buvo nusiųsti laišškai A. Sieniavskiui, kad jis iš kitos Vyslos pusės prieš partizanus pasiųstų Lenkijos kariuomenės dalinius⁷¹. Liepos 28 d. J. K. Sapiega buvo prie Mlavos, kur vienai dienai sustojo pailsėti, ir link Varšuvos ir Plocko pasiuntė žvalgus, kurie turėjo rasti saugią vietą persikelti per Vyslą. Tuo tarpu Lietuvos kariuomenės pagrindinės pajėgos pajudėjo į pietus ir rugpjūčio 1 d. pasiekė Tikociną⁷². Tuomet persekiojimas ir karo veiksmai buvo sustabdyti maždaug savaitei – abi pusės užėmė savo pozicijas ir laukė. Galbūt tai galima paaiškinti tuo, kad J. K. Sapiega buvo populiarus tarp Plocko vaivadijos bajorų ir kad pagrindinė Lietuvos kariuomenė priartėjo prie Lenkijos karalystės sienos arba ją kirto (nėra istorinių šaltinių, kurie rodytų, kurie Lietuvos kariuomenės daliniai pasiekė Tikociną, jau priklausantį Lenkijai). Greičiausiai į Palenkės ir Mazovijos vaivadijas, priklausančias Lenkijai, buvo įžengusi ne pagrindinė Lietuvos kariuomenė, o tik kai kurie jos daliniai⁷³.

L. Pociėjus labai aktyviai kovojo su partizanais. Žinoma, J. K. Sapiega buvo jo asmeninis priešas ir pagrindinis konkurentas, kurį reikėjo įveikti, tačiau taip pat verta atkreipti dėmesį į Rusijos poziciją 1712 m. viduryje. L. Pociėjus žinojo, kad jeigu švedų partizanai nebus sutramdyti, Rusijos kariuomenė pasiliks žiemoti dešiniakrantėje Ukrainoje ir Lietuvoje, kuri visus 1712 m. kentėjo nuo Rusijos kariuomenės dalinių, žygiuojančių į Švedijos Pamarį, o L. Pociėjus turėjo nuolatos klausyti bajorijos skundų ir prašymų apginti ją nuo Rusijos kariuomenės kontribucijų⁷⁴. Iš tikrųjų rugpjūčio pradžioje Rusijos kariuomenės vadovybė išleido atsišaukimus, kuriuose įspėjo, kad, jeigu lenkų ir lietuvių bajorija jungsis prie švedų

⁷¹ L. Pociėjus A. Sieniavskiui, 1712 m. liepos 29 d., *BCzar*, b. 5916, nr. 30074; L. Pociėjus K. S. Radvilai, 1712 m. liepos 29 d., *AGAD*, AR V, b. 11913.

⁷² L. Pociėjus K. S. Radvilai, 1712 rugpjūčio 1 d., *AGAD*, AR V, b. 11913; L. Pociėjus A. Sieniavskiui, 1712 m. rugpjūčio 1 d., *BCzar*, b. 5916, nr. 30076.

⁷³ L. Pociėjus A. Sieniavskiui, 1712 m. rugpjūčio 6 d., *BCzar*, b. 5916, nr. 30078; L. Pociėjus K. S. Radvilai, 1712 m. rugpjūčio 6–9 d. laišškai, *AGAD*, AR V, b. 11913.

⁷⁴ Borisas Šeremetjevas (Борис Шереметев) Petru I, 1712 m. liepos 11 d., *Шереметев – Письма к государю императору Петру Великому*, Москва, 1779, т. 3, с. 158–160.

partizanų, Rusijos kariuomenė bus priversta ši maištą numalšinti⁷⁵.

Rugpjūčio viduryje L. Pociėjus pasiuntė kavalerijos dalinius, vadovaujamus savo pusbrolio Trakų vaivados Kazimiero Oginskio (*Kazimierz Ogiński*), prieš J. K. Sapiegą. K. Oginskio daliniai vijosi J. K. Sapiegą ir jo karius iki pat Grudziądzo (*Grudziądz*), kur J. K. Sapiega norėjo persikelti per Vyslą. Situacija buvo J. K. Sapiegai nepalanki, nes brastą saugojo Lenkijos kariuomenės patruliai. J. K. Sapiega prijojo prie Lenkų kariuomenės dalinio ir karininkui pasakė, kad vejasi J. K. Sapiegą ir jam skubiai reikia persikelti per Vyslą. Apgaulė pavyko, ir Lenkų kariuomenės dalinys leido J. K. Sapiegai ir jo kariams persikelti. Po kelių valandų atvykęs K. Oginskis suprato, kad pavėlavo. Persikėlęs per Vyslą, J. K. Sapiega užpuolė ir išžudė netoliese buvusią Rusijos kariuomenės karių kuopą. Galbūt suprasdamas, jog jo karių grupė yra per didelė, kad prasmuktų toliau nepastebėta (netoliese buvo 1000 karių Rusijos kariuomenės dalinys), J. K. Sapiega atliko taktinį manevrą: svetimšalių autoramento kariams įsakė apsisukti ir grįžti į Kunigaikštiškąją Prūsiją, o pats patraukė į pietus, link Kališo, kur įvyko nedidelis mūšis su Lenkijos kariuomenės daliniu. Svetimšalių autoramento raiteliai, pastebėti K. Oginskio žvalgų, buvo persekiojami iki pat Kunigaikštiškosios Prūsijos sienos. Partizanų nepavyko pagauti – jie, kirtę sieną, išsiskirstė mažomis grupelėmis Prūsijos gilumoje⁷⁶. Galbūt partizanai buvo vikresni už Lietuvos kariuomenės kavaleriją ar K. Oginskio daliniai, gaudantys J. K. Sapiegą, labiau domėjosi plėšikavimu ir savavališku kontribucijų rinkimu negu karo veiksmais – istoriniai šaltiniai pateikia tokius skundus⁷⁷.

J. K. Sapiegą iki Kališo galėjo lydėti nuo keliasdešimties iki kelių šimtų raitelių⁷⁸. Iš ten jis judėjo Krokuvos kryptimi. Netoli Krokuvos rugsėjo pradžioje jo pajėgos buvo dar kartą išsklaidytos Lenkijos kariuomenės

⁷⁵ B. Šeremetjevo atsišaukimas, 1712 m. rugpjūčio 3 d. (senasis spaudinys).

⁷⁶ L. Pociėjus A. Sieniavskiui, 1712 m. rugpjūčio 24 d., *BCzar*, b. 5916, nr. 30079; L. Pociėjus K. S. Radvilai, 1712 m. rugpjūčio 24 d, *AGAD*, AR V, b. 11913.

⁷⁷ J. Z. Rybinskis A. Sieniavskiui, 1712 m. rugpjūčio 29 d., *BCzar*, b. 5937, nr. 35508.

⁷⁸ J. Z. Rybinskio duomenys, kad J. K. Sapiega turėjo daugiau kaip kelis tūkstančius vyrų, yra netikslūs. J. Z. Rybinskis buvo toli nuo karo veiksmų teatro (rugpjūčio pabaigoje – Liublino apylinkėse) ir menkai informuotas. Tai aiškėja iš to, kad J. Rybinskis rašė, jog J. K. Sapiega rugpjūčio pabaigoje pasitraukė atgal į Kunigaikštiškąją Prūsiją. Žr.: J. Z. Rybinskis A. Sieniavskiui, 1712 m. rugpjūčio 29 d., *BCzar*, b. 5937, nr. 35508.

dalinių. Vėliau su dar mažesne palyda J. K. Sapiega tęsė savo kelionę Vienos link. Jo tikslas buvo pasiekti Benderus ir Karolį XII. Yra žinoma, kad J. K. Sapiega Vieną tikrai pasiekė 1712 m. rugsėjo 29 d. ir iš ten inkognito, prisidengęs Švedijos karininko pavarde, tęsė savo kelionę Benderų link. Korespondenciją ir komunikaciją su likusiais šalininkais Kunigaikštiskojoje Prūsijoje J. K. Sapiega galvojo palaikyti per Vroclavą, nes ten paliko vieną savo karininkų, kuris turėjo persiųsti laiškus į Karaliaučių. Pakeliui J. K. Sapiega parašė laišką Merkinės seniūnui A. K. Sapiegai, kuris vis dar buvo Kunigaikštiskojoje Prūsijoje. J. K. Sapiega A. K. Sapiegai įsakė nepaleisti tarnyboje esančių žmonių ir pažadėjo greitai pats sugrįžti. M. Chmara ir visi jam pavaldūs žmonės turėjo paklusti A. K. Sapiegos valiai⁷⁹. Pasitraukus J. K. Sapiegai ir partizanų likučiams grįžus į Kunigaikštiskąją Prūsiją, Lietuvos kariuomenė spalio viduryje buvo paleista į žiemojimo vietas. Tiesa, iš atsargumo žiemojimo vietos buvo parinktos netoli Lenkijos ir Kunigaikštiskosios Prūsijos sienų⁸⁰.

Kaip minėta, 1711 m. partizanams Kunigaikštiskojoje Prūsijoje trūko ir pinigų, ir kitų būtinų, kad išgyventų, dalykų, nekaltant jau apie karinius reikmenis ir ginklus. Nežinoma, kada J. K. Sapiegos laišakai, kuriuose buvo įsakyta nepaleisti žmonių iš tarnybos, pasiekė Kunigaikštiskąją Prūsiją, bet po nesėkmingo 1712 m. žygio ten esantys partizanų karininkai nusprendė visus partizanus, kurie neturi žirgų ir tinkamos ginkluotės, paleisti iš tarnybos, o tuos, kurie neturi žirgo, bet turi ginklų, taip pat paleisti, bet prieš tai atimti jų ginkluotę. Rugsėjo pabaigoje L. Pociėjus dar pakurstė ugnį, grasindamas įsiveržti į Kunigaikštiskąją Prūsiją su 10 tūkstančių Lietuvos kariuomenės karių ir pats išgaudyti visus partizanus, jeigu Brandenburgo-Prūsijos vadovybė nesiims kokių nors priemonių jiems sutramdyti. Partizanai dar nebuvo išvyti, bet jiems jau buvo įsakyta pasitraukti į krašto gilumą ir laikytis mažomis grupelėmis, kad niekam nekristų į akis. Prie katastrofiškos partizanų padėties prisidėjo ir Vilniaus vaivada K. J. Sapiega, kuris paragino Brandenburgo-Prūsijos valdžios organus išvyti švedų šalininkus iš savo teritorijos. K. J. Sapiega buvo parašęs laišką ir J. K. Sapiegai, siūlydamas jam nedaryti kvailysčių ir susitaikyti

⁷⁹ J. K. Sapiega A. K. Sapiegai, 1712 m. rugsėjo 15 ir 29 d. laišakai, *LMAVB*, f. 139, b. 4000/2.

⁸⁰ L. Pociėjus A. Sieniavskiui, 1712 m. spalio 13 d. ir 18 d. laišakai, *BCzar*, b. 5916, nr. 30083–30084.

su Augustu II. Atsidūrę beviltiškoje padėtyje, švedų šalininkai bandė siūlytis tarnauti Prūsijos karaliui, t. y. būti priimti į jo kariuomenę. Bet atsakymas, kurį išgirdo J. P. Buda, buvo netikėtas. Jam buvo paaiškinta, kad J. K. Sapiegai paklūstantys žmonės padarė tiek daug eibių Lenkijoje ir Lietuvoje savo teisėtam karaliui Augustui II, kad Prūsijos karalius tiesiog negalėtų jais pasitikėti⁸¹. 1712 m. spalio mėn. Augustas II paragino L. Pocijų ir K. S. Radvilą imtis aktyvesnių veiksmų, kad švedų šalininkai būtų patraukti į valdovo teismą už tėvynės išdavimą⁸². Norėdami išgaudyti likusius partizanus Kunigaikštiškojoje Prūsijoje, Lenkijos kariuomenės regimentorius J. Z. Rybinskis ir Lietuvos didysis etmonas L. Pocijus sutarė prie sienos išdėstyti sargybos postus. Nuo Grudziodzo iki Tikocino sieną turėjo saugoti Lenkijos kariuomenė, o nuo Tikocino iki Palangos – Lietuvos kariuomenė. 1712 m. rugsėjo pabaigoje Prūsijoje dar galėjo slėptis maždaug 200 Švedijos karaliui ir Stanislovui Leščinskiui ištikimų partizanų⁸³. Švedijos šalininkų stovyklos griūtį 1712 m. pabaigoje įprasmino slapta Rybnicos (*Riebnitz*) sutartis, sudaryta Augusto II ir Stanislovo Leščinskio (tiesa, Karolis XII atsisakė ją pripažinti), kuria pastarasis atsisakė savo teisių į Respublikos sostą.

Dauguma partizanų grįžo į Lenkiją ir Lietuvą 1712 m. pabaigoje ir 1713 m. pradžioje. Dalis jų, greičiausiai eiliniai kariai, buvo pagauti Lietuvos kariuomenės sargybos postuose pasienyje. Yra žinoma, kad jie buvo areštuoti, tačiau nėra duomenų apie tolesnį jų likimą⁸⁴. 1713 m. pradžioje Augustas II pasirašė nemažai pakartotinių amnestijų švedų šalininkams: pulkininkui M. Chmarai, Merkinės seniūnui A. K. Sapiegai, J. P. Budai, J. K. Sapiegai ir kitiems. Pagal amnestijos sąlygas, jie per 12 savaičių

⁸¹ J. P. Buda karininkui, 1712 m. rugsėjo 7 d., *LMAVB*, f. 139, b. 432; J. P. Buda A. K. Sapiegai, 1712 m. rugsėjo 1– spalio 4 d. laišakai, *LMAVB*, f. 139, b. 432; L. Pocijus A. Sieniavskiui, 1712 m. rugpjūčio 24 d., *BCzar*, b. 5916, nr. 30079; Liudvika Opalinska (*Ludwika Opalińska*) A. K. Sapiegai, 1712 m. gruodžio 19 d., *LMAVB*, f. 139, b. 4000/2.

⁸² J. Šembekas K. S. Radvilai, 1712 m. spalio 16 d., *AGAD*, AR V, b. 15699; Augustas II K. S. Radvilai, 1712 m. rugsėjo 4 d., *AGAD*, AR III, b. 21. Tiesa, nėra duomenų, kad bent viena byla buvo pradėta.

⁸³ J. Z. Rybinskis A. Sieniavskiui, 1712 m. rugsėjo 7 ir 23 d. laišakai, *BCzar*, b. 5937, nr. 35509, 35512.

⁸⁴ L. Pocijus K. S. Radvilai, 1712 m. lapkričio 23 d., *AGAD*, AR V, b. 11913; L. Pocijus A. Sieniavskiui, 1712 m. lapkričio 16 d., *BCzar*, b. 5916, nr. 30086.

turėjo grįžti į Respubliką ir įvykdyti Sandomiro konfederacijos priesaikos reikalavimus. Tai padariusiems asmenims buvo garantuojama asmeninė ir turto neliečiamybė⁸⁵. J. K. Sapiega grįžo 1713 m. gegužę⁸⁶.

IŠVADOS

Nors J. Grudzinskio žygis truko beveik du mėnesius, jam pavyko įsiskverbti gana giliai į Lenkijos teritoriją nesutikus iš esmės jokio pasipriešinimo, o J. K. Sapiegos pajėgos iš karto susidūrė su aktyvia Lietuvos kariuomene. Taip įvyko dėl to, kad J. Grudzinskio žygis buvo gana netikėtas, o J. K. Sapiegos daliniai puolė tada, kai Lietuvos kariuomenė buvo pasiruošusi gynybos veiksams. 1711 m. nuolatiniai partizanų puldinėjimai iš Kunigaikštėiškosios Prūsijos vertė Lietuvos kariuomenės vadovybę tikėti, kad ir 1712 m. bus vykdomi panašūs puolimai. Nemažą vaidmenį suvaidino tai, kad Vakarų Lietuvoje J. K. Sapiegos dalinių puolimo metu buvo gausios Rusijos kariuomenės pajėgos, kurios, nors ir nedalyvavo veiksmuose prieš partizanus, gerokai varžė jų veiksmų laisvę.

Su švedų partizanis buvo susidorota ganėtinai lengvai. Kiek sunkiau ėjosi Lenkijoje, tačiau tai suprantama, žinant objektyvias aplinkybes: teritorija, į kurią galėjo įsiveržti partizantai, buvo kur kas didesnė (Lietuvoje reikėjo tik saugoti sieną su Prūsija), be to, J. Grudzinskio pajėgos buvo kur kas gausesnės už J. K. Sapiegos. Svarbu tai, kad Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių veiksmus buvo siekiama koordinuoti.

Nesėkminga 1712 m. Švedijos karinė kampanija, turkų nenoras aktyviais karo veiksmais remti Karolio XII, nesėkminga Švedijos Pamario

⁸⁵ Amnestija M. S. Višnioveckuiui, J. Potockiui, 1713 m. kovo 24 d. *AGAD*, Metryka Koronna, b. S-18, s. 36–37; Amnestija M. Chmarai ir visiems Prūsijoje esantiems jam paklūstantiems kariams, amnestija A. K. Sapiegai, amnestija J. P. Budai, amnestija J. K. Sapiegai, 1713 m. kovo 24 d., *LVIIA*, LM, b. 159, l. 161–164, 170–171; Stefanus Humieckis (*Stefan Humiecki*) A. Sieniavskiui, 1713 m. balandžio 26 d., *BCzar*, b. 5834, nr. 15107.

⁸⁶ Prie J. K. Sapiegos apsisprendimo grįžti į Respubliką daug prisidėjo ir tai, kad Karolis XII Benderuose jį sutiko nenoriai. Švedijos karaliaus favoritas buvo M. S. Višnioveckis, todėl buvo aišku, kad ir sunkiai įsivaizduojamo Stanislovo Leščinskio sugrąžinimo į Respublikos sostą atveju Lietuvos didžiuoju etmonu būtų tapęs M. S. Višnioveckis, o ne J. K. Sapiega. Žr.: Feldman J., *Polska a sprawa wschodnia 1709–1714*, Kraków, 1926, s. 105.

gynyba nuo sąjungininkų, Švedijos karinis nusilpimas, jos kariuomenės desanto vėlyvas išsilaipinimas Riugeno saloje, aktyvi Lenkijos ir Lietuvos pareigūnų kova su partizanais ir visuotinis Respublikos bajorijos noras užbaigti metų metus trunkančią politinę suirutę lėmė Švedijos šalininkų pralaimėjimą.

Tai buvo paskutiniai kovos su bendru priešu – Švedija ar jos šalininkais – veiksmai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Lenkijos karalystės teritorijoje Didžiojo Šiaurės karo metais. Nesėkminga 1712 m. kampanija galutinai sužlugdė Švedijos karaliaus Karolio XII lenkiškosios politikos planus – pavergti kraštą ir priversti paklusti Stanislovui Leščinskiui.

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

Feldman J. *Polska a sprawa wschodnia 1709–1714*. Kraków, 1926.

Forycki M. *Stanisław Leszczyński*. Poznań, 2016.

Gierowski J. A. *Między saskim absolutyzmem a złotą wolnością. Z dziejów wewnętrznych Rzeczypospolitej w latach 1712–1715*. Wrocław, 1953.

Jarochoowski K. Wycieczka Grudzińskiego, starosty Rawskiego, do Polski w roku 1712. *Opowiadania i studia historyczne*, t. 2. Poznań, 1863, s. 317–385.

Rakutis V. Liudvikas Konstantinas Pociėjus (1709–1730). *Lietuvos krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai, I tomas LDK didieji etmonai ir sukilimų vadai*. Vilnius-Kaunas, 2008.

Šapoka M. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenė 1710–1711 m. *Lietuvos istorijos metraštis*, 2017 metai, 1 (2017), p. 23–48.

Šapoka M. *Warfare, Loyalty and Rebellion: The Grand Duchy of Lithuania and the Great Northern War, 1709–17*. London, New York, NY, 2018.

Wagner M. Zagon Kawaleryjski Jana Grudzińskiego w 1712 roku. *Wojny północne w XVI–XVIII wieku*, red. B. Dybaś. Toruń, 2007, s. 209–223.

Wimmer J. *Wojsko Rzeczypospolitej w dobie wojny północnej (1700–1717)*. Warszawa, 1956.

Publikuoti šaltiniai

- B. Šeremetjevo atsišaukimas, 1712 m. rugpjūčio 3 d. [be v.]
Pamiętniki do panowania Augusta II, napisane przez niewiadomego
autora (podobno Erazma Otwinowskiego), wyd. E. Raczyński. Poznań,
1838.
- Pamiętniki Krzysztofa Zawiszy, wojewody mińskiego (1666–1721):
wydane z oryginalnego rękopismu i opatrzone przypiskami, red. J. Bar-
toszewicz. Warszawa, 1862.
- Summaryusz Calculacyey ex perceptis et distributis Importancyi
dwuletney z prowentow Rzeczypospolitey WXL mianowicie cła nowo-
podwyższonego, donativum Kupieckiego, y monopolium tabacznego [be
v. ir d.].
- Письма и бумаги Императора Петра Великого, т. 11, вып. 2. Мо-
сква, 1964.
- Шереметев – Письма к государю императору Петру Великому.
Москва, 1779, т. 3.

Archyviniai šaltiniai

- Archiwum Główne Akt Dawnych (AGAD)
Archiwum Radziwiłłów (AR)
II, b. 2236
III, b. 21
IV, Nr. 17
V, b. 126, 2115, 2956, 4204, 11536, 11913, 15699
Metryka Koronna:
b. S-18
- Biblioteka Czartoryskich (BCzar):
b. 461, 462, 488, 493, 559, 5791, 5834, 5915, 5916, 5928,
5937, 5943
- Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka (LMAVB):
f. 139, b. 432, 2328, 4000/1, 4000/2, 4004/2, 4064/1
- Lietuvos valstybės istorijos archyvas (LVIA):
Senieji aktai (SA), b. 56, 14508
Lietuvos metrika (mikrofilmai), b. 155, 159

Polska Akademia Nauk Biblioteka Kórnicka

b. 412

The National Archives in Kew (*TNA*), State papers (*SP*), 88

b. 18, 19

Vilniaus universiteto biblioteka (*VUB*)

f. 4, b. (A157)-11403a

Įteikta 2018 m. lapkričio 13 d.

LITHUANIAN ARMED FORCES' CAMPAIGN IN 1712 AND POTENTIAL FOR PRO-SWEDISH COUP IN THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA

Dr. Mindaugas ŠAPOKA
Lithuanian Institute of History

The article analyzes the last campaign of the Great Northern War in the territory of the Grand Duchy of Lithuania. After the Battle of Poltava in 1709, part of the loyal officers of Stanislaus I (Lithuanian: Stanislovas Leščinskis), King of Poland and Grand Duke of Lithuania and protégé of Charles XII of Sweden, moved to the Duchy of Prussia that belonged to Brandenburg-Prussia. In the period of 1711–1712, they recruited military units and attacked Lithuanian territories to destabilize the situation and prepare the ground for a coup during which Stanislaus I would regain the Polish-Lithuanian throne. The attacks were led by Jonas Kazimieras Sapiega, former Grand Hetman of Lithuania appointed by Stanislaus I. Charles XII, Stanislaus I and their supporters' plan for the military campaign in 1712 was based on two main pillars. First, it was planned to direct cavalry units from the territory of the Ottoman Empire to the Kingdom of Poland. Having invaded the kingdom, they had to hold the attention of the Polish troops. At that time, the Swedish assault forces had to land on the Swedish seashore, defeat the joint forces of Saxony, Russia and Denmark and enter Poland. Concurrently, the units of the Ottoman Empire had to join the war and attack Russia and the Ukrainian territory on the right bank of the river Dnepr. Then, Jonas Kazimieras Sapiega and his Prussian units had to attack Lithuania. The plan failed because of the failed attacks on Poland and Lithuania. The troops led by Jonas Grudzinskis at the end of June 1712 were scattered by the Lithuanian and Polish armies. Likewise, the raid to Lithuania led by Jonas Kazimieras Sapiega in June–July 1712 also broke down as the army loyal to Augustus II the Strong was much bigger and better prepared for the attack. The late landing of the Swedish forces demoralized the units of Jonas Grudzinskis and Jonas Kazimieras Sapiega.

The unsuccessful campaign, the Turks' unwillingness to actively support Charles XII with military actions, failed defence of the Swedish seashore from the allies, Sweden's weakened military power and late landing on Rügen Island, active fights among Poles, Lithuanians and Swedish supporters and common desire of the Polish-Lithuanian Commonwealth's nobility to finally end the political turmoil lasting for years led to the Swedish supporters' defeat.